

NAGRAJENI SOCIOLOŠKI ESEJI 2025

Avtorica: **VARJA KOVAČIČ KRAIGHER** (1. mesto)

Mentorica: **DARJA MLAKAR**

Gimnazija Jožeta Plečnika Ljubljana

MLADI IN SOCIOLOGIJA: ZAKAJ BI NAS MORALA ZANIMATI?

Večina ljudi si želi živeti v družbi, ki bi bila pravična in solidarna. Odgovore na vprašanja, kako to doseči in ali je v danih (političnih) pogojih to mogoče uresničiti, pa lahko iščemo tudi pri sociologiji. Za doseganje kakršnihkoli družbenih sprememb se mi zdita poznavanje področja sociologije in njena popularizacija med mladimi zelo pomembni, saj smo tudi mi tisti, ki ustvarjamo družbo in njene pod sisteme, torej smo družba. Tega se moramo zavedati, saj bomo nekoč prevzeli vaje družbe v svoje roke. Kako jo bomo vodili, pa je odvisno od naših vrednot. Mladi moramo razviti čut za različne skupnosti, v katerih se gibljemo ali nas obkrožajo, pri tem pa je poznavanje sociologije lahko ključno.

Vprašanje vrednot sem izpostavila zato, ker med vrstniki opažam ravnodušnost do pomena znanja, individualizem in egocentričnost ter razraščanje antiintelektualizma in antirazsvetljenstva. Skrbi me, da mnoge mlade družba in njeni problemi ne zanimajo. Da bi ta trend spremenili, je nujno premisliti o načinih, kako se seznanjamo s sociologijo, in to ne le zavoljo nas samih, ampak zaradi družbe v prihodnosti.

S sociologijo kot vedo se navadno prvič srečamo v času srednješolskega izobraževanja. Ključno vlogo pri širitvi socioloških znanj in zanimanj med mladimi imajo šole, profesorji in predvidene učne vsebine – ne le v okviru sociologije, pač pa tudi drugih (družboslovnih) predmetov. Pomembni nalogi šole sta spodbujanje vedoželjnosti in oblikovanje splošne razgledanosti, kar počne natanko sociologija.

V okviru učnih procesov je za popularizacijo sociologije med mladimi ključno razumevanje, da je ta veda v resnici zelo življenjska in da jo zanimajo praktično vsi fenomeni, ki nas obkrožajo. Z ozirom na preteklost, sedanjost in prihodnost premišluje delovanje družbe in njenih pod sistemov, spodbuja analizo aktualnega družbenega in političnega dogajanja, ki je v globaliziranem svetu izjemno kompleksno ter išče rešitve za probleme, kot so segregacija družbe, podnebna kriza, kriza poznega kapitalizma ... Občutek imamo, da živimo v neprestanih krizah, na katere se ne znamo ustrezno odzvati, zato smo v stalni negotovosti in nas preveva nemoč. Sociološko znanje nam lahko pomaga zmanjšati negotovost, saj ponuja racionalne razlage o tem, zakaj je svet tak, kakršen je. Poleg tega, da nam pomaga razumeti delovanje družbe, je tudi temelj za razvoj kritičnega mišljenja.

Pouk sociologije je v meni spodbudil zanimanje, čut in skrb za drugega. Naučila sem se, da družba ni nekaj, kar je dano za zmerom, ampak se spreminja. Zgodovina nam ponuja nešteto dokazov za to. Ravnodušnost do dogajanja v svetu me zato jezi in se mi zdi nevarna za prihodnost. Če bomo ravnodušni individualisti, kot družba ne bomo napredovali. A tu smo še posamezniki, ki nam je mar za svet, ki želimo misliti družbo in nevarnosti v njej, ki smo si zmožni ustvariti mnenje o političnih odločitvah, ki opažamo krivice, četudi nas neposredno ne zadevajo in na napredek gledamo različno. Sociologija bi morala mlade zanimati natanko zato, ker ponuja možnost osebnega in intelektualnega razvoja, ker vzgaja v kritične državljane, saj nauči premišljevati lokalne in globalne probleme z več zornih kotov in spodbuja k iskanju rešitev za boljši, pravičnejši svet. Če bomo stopili skupaj, ga bomo tudi uresničili.

Avtorica: **ANJA ČERENAK** (2. mesto)

Mentorica: **NINA TROJNER**

I. gimnazija v Celju

MLADI IN SOCIOLOGIJA: ZAKAJ BI NAS MORALA ZANIMATI?

Sodobni svet za mlade predstavlja razna soočanja z izzivi, vprašanji in dvomi, prav tako pa se morajo prilagajati različnim spremembam. Mladostniki se v svetu, polnem globalnih kriz, ekonomske negotovosti ter podnebnih problemov, pogosto težko znajdejo, saj ga ne razumejo popolnoma. Z namenom, da bi razumeli svojo vlogo v tej družbi, delovanje sveta in navsezadnje samega sebe, je poznavanje sociologije ključnega pomena. Sociologija je družboslovna znanost ali veda, ki se ukvarja s sistematičnim preučevanjem družbe, družbenega življenja in življenja posameznika v družbi. Njen pomen sega tako v razumevanje samega sebe kot tudi daleč v svet okoli nas.

Sociologija je kot veda nastala v 19. stoletju, čeprav se je premišljevanje o družbi pojavilo že pred več 1000 leti. Nastanek je bil povezan z družbenimi spremembami v tistih časih. Pojavljale so se namreč številne revolucije, na primer industrijska in francoska. Razpadati je začel fevdalizem, kar je privedlo do razvoja kapitalizma. Kot posledica so nastali novi družbeni razredi – kapitalisti in proletariat – s čimer je prišlo do pojave delavskih gibanj. Vse bolj sta bila poudarjena znanost in izobrazba, kar pa je izbijalo moč Cerkvi. Prvi, ki je uporabil besedo »sociologija«, je bil eden od utemeljiteljev, Auguste Comte, ki je verjel v zavestno usmerjanje družbenih odnosov. Menil je, da ugotavljanje družbenih zakonitosti služi izvajanju družbenih reform.

Sociologija nas uči gledati s širše perspektive, ne samo kot posameznike, ampak tudi kot del kompleksnih družb, ki nas obdajajo. Ne ustavi se pri vprašanjih o našem počutju, ampak išče razloge, vzroke in posledice naših vedenj v različnih družbah, odnosov med ljudmi in delovanj različnih družbenih institucij. Človeške odločitve, ki so na prvi pogled naključne in individualne, sociologija postavlja v družbeni kontekst. Na primer, Karl Marx razlaga, zakaj nekateri že ob rojstvu dobijo več priložnosti kot drugi. Pojav utemeljuje z razrednim sistemom. V vsakdanjem življenju to pomeni, da eden od dijakov obiskuje elitno zasebno gimnazijo, kjer imajo sodobno opremo, majhne skupine, individualno mentorstvo in priprave na študij v tujini, drugi dijak pa hodi na javno šolo, kjer primanjkuje učiteljev, računalnikov in možnosti za dodatno pomoč. Oba bosta med seboj tekmovala za mesto na zeleni univerzi, a nimata danih enakih začetnih pogojev. Sociologija nam torej pomaga razumeti, da izobraževalni sistem pogosto ne daje enakih možnosti, čeprav se tako zdi. Če tega ne vemo, lahko hitro začnemo kriviti sebe za stvari, ki so v resnici sistemske.

Znanje sociologije je ključno tudi za aktivno državljanstvo, ki nam daje zmožnost kritičnega razmišljanja in odgovornega delovanja. Ko razumemo družbene pojave, kot so neenakost, moč, ideologija ali družbeni nadzor, postanemo bolj sposobni za sodelovanje v družbenih procesih – udeležba na volitvah in celo zavzemanje za spremembe v skupnosti. Sociologija nas bi morala zanimati, saj nam pomaga razumeti, kako lahko kot mladi vplivamo na svet okoli sebe. Namesto da smo pasivni opazovalci, lahko postanemo organizirani posamezniki, ki znamo prepoznati družbene probleme in se z njimi spopasti. Ko poznamo ozadje družbenih pojavov, smo prej slišani, hkrati pa bolj prepričljivi v samih razpravah o prihodnosti našega sveta.

Sociologija ni le predmet v srednjih šolah, temveč tudi glavni vir za razumevanje sveta. Mlade bi morala zanimati, saj jim ponuja znanje, s katerim lahko razmišljajo bolj poglobljeno, delujejo bolj zavestno in prispevajo k bolj pravični družbi. V svetu, kjer so informacije množične, a pogosto necelostne, je sociološka perspektiva tista, ki nas uči gledati celo sliko. Sociologija pomaga prepoznati neenakosti, razbiti stereotipe, razumeti drugačnost in razvijati solidarnost, še posebej pomembno je to znanje v času globalnih kriz, polarizacije in hitrih sprememb.

Avtorica: **ANA Marija VINTAR** (3. mesto)

Mentorica: **NINA TROJNER**

I. gimnazija v Celju

OD NEENAKOSTI K PRAVIČNOSTI: KAKO LAHKO SOCIOLOGIJA PRISPEVA K BOLJŠI DRUŽBI?

Na prvi pogled je svet pravičen, neenakost pa le nam nepoznan pojem, izgubljen v daljni preteklosti, ko je bilo suženjstvo družbeno sprejemljivo, ženske pa brez volilne pravice. Skozi oko sociologije pa ta utopična predstava sveta ne bi mogla biti dlje od razmer v sodobni družbi. Torej, kako lahko s pomočjo sociologije ustvarimo pravičnejši jutri, v katerem družbene neenakosti ne bodo le prepoznane, temveč tudi sistematično odpravljene?

Ne strinjam se s trditvijo, da je znanost, kaj šele družboslovna znanost, lahko nevtralna in nepristranska. Sociologija kot veda o družbi in procesih znotraj nje ne obstaja le v teoretičnem akademskem svetu, ampak je hkrati orodje za ohranjanje družbenega reda ali pa sila spremembe. Poznani so nam primeri, ko so sociologi, danes zaznamovani z napačno interpretacijo s strani diktatorjev 20. stoletja, teorijo uspešno prevedli v prakso in neenakost, do neke mere, dejansko odpravili.

Neenakost namreč, kljub posplošenemu biološkemu enačenju človeka z živaljo in teoriji naravnega izbora, ni naravna. Je zgodovinsko in načrtno proizvedena – nekdanj s kulti osebnosti in s pomočjo religije, danes pa z neomajnim trudom neoliberalno usmerjenih politikov in njim naklonjenim korporacijam. Le ti obstoječi ideološki aparat legitimizirajo, hkrati pa je med ljudmi vse bolj popularno prepričanje, da je za svoj (ne)uspeh odgovoren vsak sam. Pameten način, kako ohraniti posameznike poslušne, je po Chomskyjevih besedah namreč ta, da je spekter dopustnih mnenj strogo omejen. Posledično je vsak pristaš družbene enakosti danes označen kot fanatični zagovornik nekdanjega sistema, ideje vladajočega razreda, podpora potrošniški družbi in racionalizirana družbena neenakost, pa stebri družbe.

Tovrstni družbeni problemi se v svetu, ki ga zaznamujejo grozljive vojne in grožnje podnebnih sprememb, pogosto zanemarjajo. Sociologija pa posameznike, zlasti mlade, nagnjene k podleganju številnim vplivom, spodbuja k kritičnemu mišljenju. S pomočjo ohranjanja določene distance in čustvene nevpletenosti, družbene skupine z dna družbene lestvice namreč dojema drugače. Preko empiričnih raziskav, ki iščejo vzroke za neenakost, tako revni in pripadniki marginaliziranih skupin dobijo glas in so deležni pozornosti, ki je brez delovanja sociologov ne bi bili.

Sociologija že v srednji šoli spodbuja strpnost in zanimanje za družbene probleme, del katerih je tudi neenakost. Hkrati sociologi vplivajo na mnenje širše javnosti preko množičnih medijev. Obenem neposredno sodelujejo pri oblikovanju politik, zlasti v okviru Ministrstva za solidarno prihodnost, kjer neenakost skušajo sistematično odpraviti preko izboljšanja stanovanjske politike in dolgotrajne oskrbe. Sociološke raziskave širši javnosti hkrati razkrivajo marsikateri vidik neenakosti, kot na primer neenakosti med spoloma, reprodukcijo neenakosti znotraj šolskega sistema in podobno.

Prav v aktivnem odpravljanju neenakosti pa se kaže neizmerna moč sociologije, ki sveta ne le vidi takšnega, kot v resnici je, ampak hkrati ponuja orodja, da ga spremenimo. Kljub temu da je resnično stanje naše družbe včasih neprijetno, nas sili v razmislek. Nekoč je Marcuse zapisal: "Samo tisto mišljenje, ki preseže dani svet, je resnično mišljenje."

Morda je torej najbolj pravična družba tista, ki si upa sanjati o spremembah in priznava lastne pomanjkljivosti. Sociologija nas uči, da spremembe niso zlo, temveč nujna smer. Brez nje tvegamo, da ostanemo ujeti v družbi, znotraj katere posamezniki niso le neenakopravni, temveč si enakosti niti ne želijo.